

formarunt, suae logicae artificialis quasi aucto-
res.

QVAESTIO III.

*De mentis operationibus et partibus
logicae.*

Si ad ea, quae intus in nobis aguntur, se-
rio attendamus, intimo quodam sensu, pro-
pria scilicet conscientia, novimus, animae no-
strae res veluti praesentes esse, antequam
eadem res prosequatur ut bonas, vel refugiat
tamquam malas. (Haec autem rerum in men-
te repraesentatio, rerum notio dicitur.) Quam-
obrem animae nostrae inest facultas rerum no-
tiones adquirendi, quae dicitur *facultas co-
gnoscendi*. Quia vero res cognitas vel prose-
quimur vel fugimus; praeter facultatem co-
gnoscitivam animae nostrae inest etiam *fa-
cultyas appetendi vel aversandi* quae *ap-
petitus seu facultas appetitiva* vocatur. Hae
quidem sunt duae primariae animae facultates,
quae secundum nostrum cor iipiendi mo-
dum duas partes habere intelliguntur, *infe-
riorem* scilicet, et *superiore*. Facultatis co-
gnoscitivae pars inferior dicitur illa, qua re-
rum sensibilium notiones obscuras et con-
fusas, hoc est, per sensum tantum adquiri-
mus; eiusdem facultatis pars superior voca-
tur, qua notiones distinctas adquirimus, et
ab imaginibus corporeis separamus. Haec in-

tellectus proprie dicitur. Facultatis appetiti-
vae duae partes rursus distinguuntur, nimurum
inferior seu *appetitus sensitivus*, et super-
ior seu *appetitus rationalis*. Prior est facul-
tas obiecta appetendi vel aversandi, ex
notione boni vel mali confusa, seu per sen-
sus et per imagines sensibiles adquisita. Po-
sterior est facultas appetendi vel aversandi
obiecta, ex notione distincta boni vel mali; sive
est facultas appetendi vel aversandi obiecta,
prout ab intellectu proposita sunt tamquam
bona vel mala, et voluntas proprie appellatur.

II. (Facultatis cognoscitivae operationes
praincipuae sunt: *sensatio*, *imaginatio*, *intel-
lectio*, *memoria*, *attentio*, *reflexio*, *abstra-
ctio*, *idearum formatio*, *iudicium* et *ratio-
cinatio*, de quibus singulis breviter.)

III. Sensu externo percipimus res exter-
nas, quae organa nostra sensoria adficiunt. An-
ima etiam sibi ipsi conscientia est eorum, quae
intus in seipsa contingunt, si non omnium,
saltem quorundam, atque sic et seipsam et
suas operationes sensu quodam interno percip-
it. (Ea autem est sensationum lex ut quo-
ties ab obiecto sensibili mutatio quaedam pro-
ducitur in organo sensorio rite constituto, to-
ties in anima oriatur sensatio quaedam parti-
cularis huic mutationi respondens, et versa
vice, quoties mutatio in organo sensorio rite
conformato eadem est, toties eadem quoque
sensatio excitetur in anima.)

IV. Anima obiectorum absentium, quae semel percepit, notiones excitare et iterum producere potest. Ita dum clausis oculis solem nobis repraesentamus, tamquam circulum diametri sesquipedalis flammeo colore suffusum. Huius facultatis ea est lex, ut si duo vel plura simul obiecta percepimus, denuo producta unius obiecti notione in mente nostra, alterius quoque vel aliorum notio excitetur. Ita si nobis occurrat aliquis, in horto anteā visus, imago horti nobis simul obiicitur, et cum horti imagine recurrat quoque aliorum obiectorum, quae in eo vidimus imago. *Facultas illa iterum excitandi rerum sensibilium et absentium notiones, vis imaginatrix, phantasia vel imaginatio dicitur; notio autem sive idea vi imaginandi producta phantasma appellatur. Idea vero rei minime sensibilis dicitur intellectio, quales sunt ideae Dei, virtutis, justitiae.*

V. Ideam aliquam nos iterum aliquando cognoscimus, nempe consciī sumus, ideam illam nos anteā habuisse. *illa facultas, qua ideas et res ideis repraesentatas iterum cognoscimus, memoria vocatur, cui opponitur oblivio.* Nonnunquam contingit, ut ideam rei non possimus iterum immediate cognoscere, sed indigeamus aliqua alia idea, ut praeteritam ideam iterum agnoscamus. Haec facultas, qua ideas praeteritas mediate tantum rursus cognoscimus, dicitur reminiscētia, vel etiam recordatio.

VI. Dum obiectum aliquod compositum, vel plura simul obiecta percepimus, in mente nostra experimur vim seu facultatem efficiendi, ut unius eorum, quae simul percepimus, nobis magis consciī simus, quam ceterorum. V. g. si hominis faciem contemplemur, efficere possumus, ut oculorum nobis consciī simus, magis, quam ceterarum faciei partium. *Facultas illa efficiendi, ut in perceptione composita pars una maiorem prae ceteris claritatem adquirat, dicitur attentio seu facultas attendendi.* Tres istae facultates, *imaginatio, memoria et attentio frequenti exercitio roborantur et perficiuntur.* Attentio perturbatur aut impeditur omnino, si multa simul in sensu aut imaginationem valide agunt.

VII. Attentionem nostram ad varias perceptionis totius partes successive promovere valemus, prout nobis visum fuerit. Ita, si arborem intuemur vel imaginemur, possumus pro arbitrio attentionem nostram dirigere ad folia, tum a foliis ad surculos, a surculis ad ramos, a ramis ad truncum, deinde a trunco attentionem retrahere ad aliam quamcumque partem. *Succesiva illa attentionis directio ad varias rei perceptae partes dicitur reflexio, ideoque facultas reflectendi nihil aliud est, quam facultas attentionem suam ad varias rei perceptae partes pro arbitrio successive dirigendi.*

VIII. Si attentionem nostram ad obie-

ctum aliquod, deinde ad aliud obiectum sigillatim, mox ad abiecta duo simul convertemus; obiecta illa inter se conferre dicimus. (Igitur rerum perceptarum collatio vel comparatio nihil est aliud, nisi attentionis directio ad varias res perceptas sigillatim, deinde ad omnes simul.)

IX. (Si ea, quae in perceptione distinguuntur tamquam seiuncta a re, quam percipimus, intueamur; ea abstrahere dicimus. Hinc intelligitur, quid sit abstrahendi facultas quae est omnium notionum universalium fons et origo. Quidquid enim sensu externo et interno, atque imaginatione percipimus, singulare est seu *individuum*.) Dum autem res singulares inter se conferimus; quae similes sunt ad eadem clasem revocamus, quam *speciei* nomine insignimus. Id autem fit per abstractionem, quum scilicet ea quae in individuis eadem sunt, seu per eadem notionem repraesentari possunt, tamquam ab iisdem individuis seiuncta spectamus, et notio illam communem veluti exemplar habemus, ad quod referri possunt omnia individua, quibus eadem notio convenient. E. g. collatis inter se pluribus hominibus, equis et canibus, videmus homines omnes, equos quoque, et canes inter se similes esse respective; quare classes seu species constituimus, quas hominis, equi et canis nominibus designamus. *Species* igitur est simili-

tudo individuorum. Si notiones specierum aliqua communia continent, id quod commune est abstrahimus, et inde clasem quandam superiorem constituimus, quae species istas sub se complectens, *genus* appellatur. (Genus igitur est *specierum similitudo*.) V. g. si ad notionem equorum et canum attendimus, eos, non obstante notionum quarumdam differentia, in quibusdam tamen convenire percipimus, ut in numero pedum. Hanc notioenem communem abstrahimus, et genus entium constituimus, quod animalium quadrupedum nomen habet. Genera in nonnullis quoque convenire possunt, et quandam inter se similitudinem habere. Quare iterum abstrahi potest notio pluribus generibus communis, eaque genus quoddam superiorius constituit. (Quamobrem *genus superiorius* est *similitudo generum*. Quia vero genera superiora adhuc alia genera superiora habere possunt, ideo genera *intermedia* seu *subalterna* appellantur illa, quae alia habent superiora et inferiora. Notandum autem est, genera inferiora respectu superiorum, sub quibus continentur, appellari species, respectu inferiorum, genera; speciem autem *infimam* dici, quae nonnisi individua sub se complectitur.

X. Ideas nostras compositas in partes suas dividere, et varias ideas, quas seorsim adquisivimus, simul componere possumus, atque ita novam aliquam notionem a nobis nondum

antea perceptam fingimus, haecque dicitur *fingendi facultas*. Sic florem, quem caeruleum visus repraesentat, album imaginari; lilia, quae semper candida videmus, caerulea fingere possumus.

XI. Mens *percipere* dicitur, quando obiectum aliquod sibi repraesentat, et *perceptio* dicitur *actus mentis, quo sibi repraesentat aliquod obiectum*. Duplex autem distinguitur *perceptio formalis* scilicet et *obiectiva*. *Perceptio formalis*, quae etiam *simplex apprehensio* appellatur, est *mentis attentio ad rem sensui vel imaginationi praesentem, seu menti quomodocumque repraesentatam*. *Perceptio obiectiva* nihil aliud est, quam *idea seu notio, sive ipsa rei in mente repraesentatio*.)

XII. Mens *iudicare* dicitur, dum notiones duas coniungit vel separat; et *iudicium* dicitur *actus mentis, quo notiones duas coniungimus vel separamus*. Duplex est *iudicium, intuitivum et discursivum*. *Iudicium intuitivum* illud dicimus, quo enti cuidam ea tribuimus, quae in ipsius notione contineri intuemur; *discursivum* appellamus illud, quod per *ratiocinium* elicetur. Quare in *iudicio intuitivo* duas notiones immediate conferimus, earumque connexionem vel separationem sine alia notione percipimus. At in *iudicio discursivo* duas notiones mediate tantum, hoc est, ope tertiae vel plurium aliarum notionum conferimus, ut duarum prior-

rum relationem apprehendamus. *Iudicium hoc v. g. sol splendet*, est *intuitivum*, quia splendor continetur in notione nostra solis. At dum ex isto iudicio intuitivo *spiritus non est corruptibilis*, et ex alio *anima est spiritus, tertium elicimus, anima non est corruptibilis*, iudicium hoc tertium *discursivum* est.

XIII. Quamvis plurimas enumeraverim mentis operationes, eas tamen ad tres revocari, ex dictis patet. Prima est *perceptio, secunda iudicium, et tertia ratiocinatio vel discursus*. Etenim dum aliquod obiectum intuemur, aut in simplici apprehensione adquiescimus, nihil adfirmando, nihil negando, haec autem mentis operatio est *perceptio*; vel aliquid de obiecto adfirmamus aut negamus, atque haec altera mentis operatio dicitur *iudicium*; quod est *vel intuitivum vel discursivum*; in priori casu simpliciter *iudicium*, in altero *discursus seu ratiocinatio* appellatur. Quia vero *iudicium* notiones coniungit vel separat, notiones ac proinde et *perceptiones iudicium ipsum praecedunt*.

Rursus *iudicium discursivum* ex notiōibus et iudiciis praeviis elicetur. Quare *perceptio* est 1.^a mentis operatio, 2.^a *iudicium*, et 3.^a *discursus*. Quartam aliam mentis operationem nempe *methodum* adiungunt aliqui. Verum *methodus* nihil est aliud nisi *completa mentis operatio, qua perceptionum, iudiciorum, ratiocinationum multitudine aptiori*

ad veritatem inveniendam et demonstrandam modo disponitur atque ordinatur.) Haec autem operatio tota nihil nisi tres, quas diximus, mentis operationes continet. Quia tamen methodus suas speciales difficultates ac regulas habet, quae seorsim considerandae sunt, logica in quartuor partes distribuitur, quarum prima est de perceptione, secunda de iudicio, tertia de ratiocinatione, et quarta de methodo.

PARS PRIMA LOGICES. DE PERCEPTIONE.

CAPVT I.

De idearum origine et natura.

Quid circa idearum originem et naturam censuerint philosophi veteres ac recentiores, exponemus primum; tum quid in hac materia certum nobis videatur, quid incertum, breviter declarabimus.

I. Socrates et Plato Pythagoram seuti, in eum, feruntur, errorem incidisse, ut doce-

rent omnes hominum animas absque corpore fuisse à Deo productas, instar angelorum in mundo, ut vocant, *intelligibili*, easque per verso libertatis suae usu in suum auctorem peccasse, ideoque in hanc vitam ablegatas, et in corpora magis minusve perfecta pro gravitate flagitiorum, tamquam in portatiles et fluctuantes quosdam cerceres, detrusas, suis tandem post certum tempus expiatis criminibus, ad coelum reddituras. Praeterea adserebant, omnium rerum notionibus animas imbutas fuisse, quae quidem notiones, postmodum corporis contagione perturbatae et obliteratae, ita languebant, ut inde nulla in mente cognitionis oriri posset, nisi labore, studio, industria rerumque sensibilium intuitu excitatee pristinas cognitiones in mente iterum producerent, quae proinde cognitionis non scientia, sed potius *reminiscencia* dicenda foret. Unde apud platonicos celebre effatum: *scire nostrum est reminisci.*

Pythagorici addebat, easdem animas e corporibus intereuntibus in alia recenter genita transmigrare. Hinc *metempsycoseos* opinio, vel potius opinionis monstrum, cuius non tam auctor fuit Pythagoras, quam propagator, ut pote qui, teste Diodoro Siculo, commentum istud ab aegyptiis hauserat.

II. Epicurei, nihil omnino in hac rerum universitate praeter inane et atomos extare, falso sibi persuadebant, nullam esse substanc-